

ARKADIUSZ M. STASIAK

## METODOLOGICZNE PODSTAWY „ZWROTU PLEBEJSKIEGO”

**Abstrakt.** W ostatniej dekadzie w Polsce powstały dziesiątki prac mieszczących się w nurcie „zwrotu plebejskiego”. Poddają one weryfikacji tradycyjne interpretacje przeszłości. Opisują historię społeczną Polski z perspektywy marksistowskiej i instrumentalnie pomijają proces osmozy kulturowej. Pomniejszają także znaczenie powstania polskiej kultury narodowej opartej na etosie szlacheckim. Ich celem jest reinterpretowanie przeszłości i oddanie głosu grupom upodrzędnionym. Autorzy wpisujący się w nurt „zwrotu plebejskiego” nie przedstawiają wyniku analizy źródeł. Prezentują interpretację, często uproszczoną, polemiczną i zakorzenioną w bieżących debatach politycznych, przez co ich prace przybierają charakter publicystyczny.

**Słowa kluczowe:** zwrot plebejski; metodologia nauk humanistycznych; historia Polski; marksizm; kultura chłopska

## METHODOLOGICAL BASIS OF THE “PLEBEIAN TURN”

**Abstract.** Over the last decade, dozens of works concerning the “plebeian turn” have been created in Poland. They verify traditional interpretations of the past. They describe the social history of Poland from a Marxist perspective and instrumentally bypass the process of cultural osmosis. They also downplay the importance of the emergence of Polish national culture based on the nobility ethos. Their goal is to reinterpret the past and give a voice to subordinated groups. Authors who follow the “plebeian turn” do not provide the results of the source analysis. They present an interpretation that is often simplified, polemical, and rooted in current political debates, which makes their works take on a journalistic nature.

**Keywords:** plebeian turn; methodology of the humanities; history of Poland; Marxism; peasant culture

---

Dr. hab. ARKADIUSZ M. STASIAK, prof. KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Humanistycznych, Instytut Historii, Katedra Historii i Historiografii Europy Środkowo-Wschodniej i Wschodniej; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: [arkadiusz.stasiak@kul.pl](mailto:arkadiusz.stasiak@kul.pl); ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1828-8199>.

---

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

---

W eseju *Kres kultury chłopskiej* Wiesław Myśliwski dowodził, że kultura chłopska aż do swojego końca (Autor ją uśmiercił) pozostała na uboczu. Nigdy nie była rozpoznana, zawsze deprecjonowana i fałszowana. Jak to możliwe, pyta Myśliwski, skoro my, każdy z nas osobno i cały nasz naród wyrasta z tej kultury?<sup>1</sup> Oto paradoks, a jeden ze sposobów odpowiedzi na niego stanowi zwrot plebejski. W moim artykule próbuję określić podstawy metodologiczne nurtu definiowanego jako zwrot plebejski. Unikam stosowania terminu „ludowa historia Polski”, który budzi w ostatnich latach burzliwą dyskusję wśród historyków, socjologów i politologów, a ma również szeroki oddźwięk w debacie publicznej<sup>2</sup>.

Przed ponad dekadą, w 2014 r., zagadnienie opisu przeszłości z perspektywy plebejskiej powróciło ze zdwojoną siłą w związku z głośną książką Andrzeja Ledera *Przeźniona rewolucja*, poświęconą znaczeniu reformy rolnej dla polskiego społeczeństwa<sup>3</sup>. Przywołana debata jest osnuta wokół pojmowania samego terminu „plebejskość”, jego dziedzictwa we współczesnym polskim społeczeństwie i wpływu na kształt współczesnej kultury polskiej. Najłatwiej zdefiniować termin „plebejskość”, postrzegając go jako chłopskość, wiejskość, ludowość. Jeśli jednak odniesiemy termin historycznie, osadzając go w nowożytnej Rzeczypospolitej, jak często czynią to autorzy opisywanego nurtu, to plebejskość należy opisać w kategoriach społecznych i kulturowych w odniesieniu do wszystkich warstw społecznych nienależących do stanu szlacheckiego.

Prace powstałe w opisanym nurcie „zwrotu plebejskiego” łączą dwie cechy. Poruszają wielokrotnie już analizowane w dyskursie naukowym zagadnienia historii dolnych warstw społecznych – rzadko sięgają przy tym do wcześniejszych opracowań – a także interpretują opisywane zagadnienie w sposób jednoznaczny. Po pierwsze nasuwa się zatem potrzeba skonfrontowania nowego ujęcia metodologicznego oraz stawianych tez z dawnymi konstrukcjami. Po drugie powstaje pytanie: czy owa jednoznaczność interpretacji i prowadzonej narracji ma jeszcze wymiar naukowy?

---

<sup>1</sup> Wiesław Myśliwski, „Kres kultury chłopskiej”, w: *W środku jesteśmy baśnią. Motywy i rozmowy* (Kraków: Znak, 2022), 22-23.

<sup>2</sup> Leszczyński definiuje termin „lud” bardzo szeroko: „«Lud» należy więc tu rozumieć możliwie szeroko – jako tych, którzy są podporządkowani: chłopów, miejską biedotę, kobiety, Żydów i różne inne kategorie ludzi, od których elity oczekiwały posłuszeństwa i które często nie miały pełni politycznych praw”. Adam Leszczyński, *Ludowa historia Polski. Historia wyzysku i oporu. Mitologia panowania* (Warszawa: Wydawnictwo W.A.B., 2020), 570.

<sup>3</sup> Andrzej Leder, *Przeźniona rewolucja. Ćwiczenie z logiki historycznej* (Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2014), 199.

W moim tekście odwołuję się przede wszystkim do prac Kamila Janickiego i Adama Leszczyńskiego, choć nowe tytuły nurtu mnożą się szczególnie wśród publicystów, dowodząc wyjątkowej żywotności i znaczenia podjętych zagadnień. Przywołani Autorzy konsekwentnie utożsamiają pańszczyznę z niewolnictwem. Drugi z wymienionych badaczy prowadzi narrację swoich prac wokół zagadnienia wyzysku mas społecznych przez elity w długim trwaniu, obejmującym prawie całą historię Polski. Czy tym samym nie powieli on marksistowskiego schematu? Niewątpliwie Leszczyński stosuje marksistowską terminologię, podczas gdy Janicki wyraźnie jej unika<sup>4</sup>.

Spośród publikowanych w ostatnich latach prac opisanego nurtu szczególnie interesuje mnie *Ludowa historia Polski. Historia wyzysku i oporu. Mitologia panowania*<sup>5</sup>. Przede wszystkim dlatego, że Adam Leszczyński przedstawił w niej obszerną refleksję metodologiczną<sup>6</sup>. Jak można było oczekiwać, odniósł się w niej do marksizmu jako nurtu, który musi się kojarzyć z przyjętą wśród autorów zwrotu plebejskiego perspektywą badawczą.

*Ludowa historia Polski* jest pracą z zakresu socjologii historycznej i ma klarownie zdefiniowaną perspektywę badawczą. Autor przypomina, że

Stalinowski program uprawiania historii, zatwierdzony na Pierwszej Konferencji Metodologicznej Historyków Polskich w Otwocku na przełomie 1951 i 1952 r., zakładał wysunięcie badań nad chłopstwem i mieszczaństwem w historii Polski na pierwszy plan oraz opisywanie historii naszego kraju – od średniowiecza zaczynając – w kategoriach walki klas<sup>7</sup>.

W efekcie takiego przedstawienia główne postulaty historyzmu marksistowskiego (badania nad chłopstwem i mieszczaństwem jako zagadnienie

---

<sup>4</sup> Terminologia jest tu bardzo istotna, np. „marksizujący” Jan Sowa dowodził, że w pracach poświęconych chłopom Andrzej Wyczański używał dla uzasadnienia sensowności pańszczyzny argumentów podobnych do tych, którymi posługiwali się plantatorzy optujący za utrzymaniem niewolnictwa na południu Stanów Zjednoczonych (por. Jan Sowa, *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą* (Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, 2011), 129).

<sup>5</sup> Leszczyński, *Ludowa historia Polski*.

<sup>6</sup> Refleksja metodologiczna osnuta wokół zwrotu plebejskiego jest rozbudowana: Przemysław Wielgosz, red., *Ludowa historia Polski. Jak i po co pisać dzieje tych, którym odmówiono przeszłości. Idee, strategie, praktyki badawcze* (Warszawa: Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, 2020); Paweł W. Ryś, „Zwrot plebejski» we współczesnej polskiej humanistyce i debacie publicznej”, w: *Historia, interpretacja, reprezentacja*, t. 3, red. Lech Mokrzecki, Mariusz Brodnicki i Jacek Taraszkiewicz (Gdańsk: Wydawnictwo Athenae Gedanenses, 2015), 307-317.

<sup>7</sup> Leszczyński, *Ludowa historia Polski*, 536.

dominujące oraz ujęcie historii w kategoriach walki klas) Leszczyński nazywa stalinizmem.

Mimo tych deklaracji ideowych materializm historyczny nie był dominującym nurtem polskiej historiografii lat pięćdziesiątych XX wieku. Po roku 1956 historyzm marksistowski (to lepsze określenie niż stosowany przez Leszczyńskiego termin „stalinizm”; zabieg ten stanowi, w moim przekonaniu, daleko idące uproszczenie) pozostał natomiast preferowaną metodologią, ale znacznie wzrosła w tym czasie swoboda wyboru innych rozwiązań.

W rezultacie Leszczyński określa historyzm marksistowski (konsekwentnie nazywany stalinizmem)

traumatycznym formującym doświadczeniem i zarazem opresyjnym projektem ideologicznym, który odrzucano. Narzucony przez rządzących kierunek badań – zainteresowanie chłopami i proletariatem miejskim – stał się dla wielu nieznośnym gorsetem, z którego wymykano się tak często, jak to możliwe. Literatura historyczna powstała w tamtym okresie nosi też niezmywalne piętno stalinowskiego projektu. Wydawano wówczas materiały źródłowe, np. właśnie supliki chłopskie – ale też selekcjonowano je w sposób, które naginały przeszłość do z góry zapowiedzianej ideologicznej konkluzji<sup>8</sup>.

Zatem w domyśle nowe ujęcie (Leszczyńskiego i innych) ma nie powielać błędów wynikających z ideologicznych i politycznych przesłanek. Historycy natomiast wpisujący się w zwrot plebejski, zgodnie z tą deklaracją, nie unikają, nie fałszują, nie pomijają kwestii niezgodnych z ich narracją. Czy rzeczywiście tak jest?

Żadne nowe ujęcie metodologiczne nie zmieni jednego – chłopci, robotnicy, plebs miejski, ludzie luźni na ogół nie wytwarzali źródeł, zwłaszcza w dobie przedprzemysłowej. Źródła dla opisu funkcjonowania tych grup nadal będą miały charakter śladów pośrednich, stworzonych przez warstwy kojarzone z elitą. Ta wymuszona rezygnacja z podmiotowości ludu skłania wielu badaczy do wykorzystania źródeł numerycznych. Musi to prowadzić do dostrzeżenia i docenienia takich źródeł, w których rejestrowano chłopów i mieszczan. Taki rodzaj materiału źródłowego może łatwo prowadzić do różnorodnych tez: porównywania sytuacji ludności poddańczej w państwie polsko-litewskim do niewolnictwa, odnalezienia interesujących wątków w starszej literaturze przedmiotu czy uwzględnienia zróżnicowania majątkowego chłopów.

---

<sup>8</sup> Leszczyński, *Ludowa historia Polski*, 539.

Także konstrukcja pracy Janickiego *Pańszczyzna. Prawdziwa historia polskiego niewolnictwa* okazuje się bardzo klarowna. Zasadnicze pytanie książki brzmi – czy polscy chłopci pańszczyźniani byli niewolnikami? W Prologu Autor szuka definicji niewolnictwa, zastanawia się nad jego istotą, sięga po teorie językoznawcze, przytacza liczne cytaty ze źródeł. Już w tej wstępnej części pracy odpowiada zdecydowanie pozytywnie na postawione pytanie, pisząc: „odpowiedź jest więcej niż oczywista”<sup>9</sup>. Narracja jest prowadzona w kierunku dowiedzenia hipotezy zawartej już w tytule książki. Mimo to Janicki nie unika niuansów z historii społecznej Rzeczypospolitej i sięga po autorytet badaczy dziejów Polski. Prolog kończy się konstatacją, która determinuje lekturę: „wyraźna większość dzisiejszych Polaków to potomkowie chłopów pańszczyżnianych. Potomkowie niewolników”<sup>10</sup>.

Adam Leszczyński inaczej stawia cel badań, pisząc, o czym opowiada jego książka: „Powiedzmy zatem: *Ludowa historia Polski* powinna być więc historią dolnych 90 proc. społeczeństwa – ludzi rządzonych, a nie rządzących; biednych, a nie bogatych; zwykle niewykształconych i zawsze podporządkowanych władzy”<sup>11</sup>. Wiedzie go to do stwierdzenia, że „Ludowa historia Polski musi stawiać interesy i potrzeby ludzi podporządkowanych na pierwszym miejscu i stanowić całkowitą reinterpretację narodowej historii z ich perspektywy”<sup>12</sup>.

Leszczyński i Janicki obficie cytują współczesne badania nad ludnością chłopską, w tym badania kwantytatywne. Obaj autorzy nie obawiają się też konfrontacji swoich tez z testamentami chłopskimi, które z definicji mogą przeczyć ich narracjom.

W przytaczanych pracach dotyczących wyparcia plebejskiego dziedzictwa jego odkrycie i przepracowanie (a także przepracowanie dziedzictwa pańszczyzny) traktuje się jako rodzaj lekarstwa na różnorodne bolączki polskiego społeczeństwa. Ujęcie zbliża się tym samym do wyzwań stawianych przez metodologię postkolonialną. Czy uświadomienie sobie przez polskie społeczeństwo chłopskiego pochodzenia jest zatem celem zwrotu plebejskiego i podstawą narracji?

Aby stworzyć nowe narracje historyczne czy tożsamościowe, należy najpierw poddać weryfikacji te już istniejące. Dlatego refleksja metodologiczna

---

<sup>9</sup> Kamil Janicki, *Pańszczyzna. Prawdziwa historia polskiego niewolnictwa* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2021), 14.

<sup>10</sup> Janicki, *Pańszczyzna*, 21.

<sup>11</sup> Leszczyński, *Ludowa historia Polski*, 569.

<sup>12</sup> Leszczyński, *Ludowa historia Polski*, 570.

zbudowana wokół zwrotu plebejskiego ma daleko idące konsekwencje. Krytykując historię akademicką, Leszczyński opisuje ją jako skupioną na dziejach mężczyzn i na dokonaniach elit. Jako taka nie jest ona w opinii autora *Ludowej historii Polski* ani neutralna poznawczo, ani naukowa. Zatem uznając historię akademicką za jedynie konwencje i zbiór reguł, Leszczyński przyjmuje perspektywę historii niekonwencjonalnej, którą określa pisarstwo historyczne jako pole walki ideologicznej z różnymi formami ucisku<sup>13</sup>.

Wywołane nowym ujęciem prace mnożą się z roku na rok; należą do nich: *Warcholstwo. Prawdziwa historia polskiej szlachty*<sup>14</sup> Janickiego, *Obrońcy pańszczyzny*<sup>15</sup> Leszczyńskiego czy *Pamięć – chłopci – bunt. Transdyscyplinarne badania nad chłopskim dziedzictwem. Historia pamięci pierwszego powstania ludowego na ziemiach polskich* Jana Wasiewicza. Wasiewicz reprezentatywnie dla całego nurtu deklaruje, że interesują go ludzie „stojący na marginesach historii oficjalnej, monumentalnej, historii grup dominujących<sup>16</sup>, a także miejsce chłopów i chłopów w dziejach narodu i państwa [...] w polskiej przeszłości i obecnej pamięci zbiorowej”<sup>17</sup>. Odrębnym zagadnieniem jest popularnonaukowa seria wydawnicza *Ludowa historia Polski* przygotowywana przez Wydawnictwo RM.

Nasuwa się tu wiele pytań. Czy kreowanie pisania historii z perspektywy „ludowej” nie stanowi jedynie próby odróżnienia jej od perspektywy marksistowskiej? Czy w pracach z zakresu zwrotu plebejskiego nie pominięto instrumentalnie procesu osmozy kulturowej? Wielokrotnie opisywano go w badaniach kultury polskiej<sup>18</sup>. Czy wreszcie powstanie kultury narodowej opartej na etosie szlacheckim nie ma dla przywoływanych autorów prac z zakresu

<sup>13</sup> Leszczyński, *Ludowa historia Polski*, 556-557.

<sup>14</sup> Kamil Janicki, *Warcholstwo. Prawdziwa historia polskiej szlachty* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2023).

<sup>15</sup> Adam Leszczyński, *Obrońcy pańszczyzny* (Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2023).

<sup>16</sup> Jan Wasiewicz, *Pamięć – chłopci – bunt. Transdyscyplinarne badania nad chłopskim dziedzictwem. Historia pamięci pierwszego powstania ludowego na ziemiach polskich* (Warszawa: Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, 2021), 23.

<sup>17</sup> Wasiewicz, *Pamięć – chłopci – bunt*, 27.

<sup>18</sup> Stanisław Roszak, „Uwagi o ciągłości kultury sarmackiej w środowisku warszawskim w czasach Augusta III”, w: *Barok – sarmatyzm – Psalmodia. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Zakład Historii Nowożytnej, Toruń, 22-23 września 1993*, red. Kazimierz Maliszewski i Krzysztof Obremski (Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1995), 113-120; Janusz Tazbir, „Szlachecko-chłopska osmoza kulturowa”, w: *Kościół. Społeczeństwo. Kultura. Prace ofiarowane Profesorowi Wiesławowi Müllerowi z okazji pięćdziesięciolecia pracy naukowej i dydaktycznej*, red. Janusz Drob, Hubert Łaskiewicz, Arkadiusz M. Stasiak, Bogumił Szady i Cezary Taracha (Lublin: Werset, 2004), 253-262.

zwrotu plebejskiego żadnego znaczenia? W moim przekonaniu na wszystkie te pytania należy odpowiedzieć twierdząco.

Spektrum zainteresowania historią ludu jest bardzo szerokie. Inne intencje i idee niż Leszczyńskiego i Janickiego kierowały Mateuszem Wyżgą, gdy opisywał historię chłopów. W książce *Chłopstwo. Historia bez krawata*<sup>19</sup> próbuje on wyjaśnić współczesne znaczenie terminów „chłopstwo”, „wieś”, „praca na roli”, „rytm pór roku”, przy założeniu, że w tym systemie można wskazać to, co podlegało ewolucji, i to, co niezmiennie. Co ciekawe, autor, zawodowy historyk, stawia się w pozycji człowieka, który rozumie wieś i jej mieszkańców, jako zarządzający rodzinną wsią samorządowiec utożsamiający się z opisywaną warstwą społeczną.

Jako nurt rewizyjny zwrot plebejski realizuje się w analizie wyparcia plebejskiej genealogii Polaków i jego konsekwencjach. Przyjęcie perspektywy „dolnych 90 procent” prowadzi Leszczyńskiego do radykalnego przewartościowania oceny historii Polski. Odrzuca on tradycyjną periodyzację, wyznaczaną przez wojny i powstania, a za najważniejsze wydarzenia w życiu społecznym przyjmuje „ostateczne zniesienie pańszczyzny w 1864 r.” czy reformę rolną z 1944 r. Zupełnie inną kwestią pozostaje domaganie się, aby te wydarzenia zajęły eksponowane miejsce w polskiej tradycji i współczesności<sup>20</sup>. Ten postulat ma już charakter ideologiczny. Próba wprowadzenia takiego eksperymentu będzie miała negatywne konsekwencje dla wspólnoty, szczególnie w czasie zagrożenia ekspansją rosyjską.

Celem badań analizowanego ujęcia będzie zawsze reinterpretowanie przeszłości, oddanie głosu grupom upodrzędnionym oraz zaangażowanie po stronie warstw ludowych (choć zwolennicy nurtu chętniej użyliby tu terminu „klas”). Jeżeli jednak spojrzymy na warstwę ludową wyłącznie przez pryzmat walki klas i ucisku, to w większości przypadków zawężamy obraz do niesprawiedliwości.

Autorzy tego rodzaju publikacji nie dążą do przedstawienia obrazu, który wynika z analizy źródeł. Ich wizja przeszłości jest uproszczona, a przekaz – polemiczny i zakorzeniony w bieżących debatach politycznych, przez co przybiera charakter publicystyczny<sup>21</sup>. Z tych też powodów prace oparte na

<sup>19</sup> Mateusz Wyżga, *Chłopstwo. Historia bez krawata* (Kraków: Znak, 2022).

<sup>20</sup> Leszczyński, *Ludowa historia Polski*, 572.

<sup>21</sup> Leszczyński deklaruje wprost ten publicystyczny charakter swojej książki: „Ludowa historia Polski – jeśli ma zasługiwać na swoją nazwę – musi być dostępna dla wykształconego, ale niefachowego czytelnika”. Leszczyński, *Ludowa historia Polski*, 571.

zjawisku zwrotu plebejskiego mają duży wpływ społeczny i pobudzają dyskusję na temat przeszłości warstw plebejskich.

#### BIBLIOGRAFIA

- Janicki, Kamil. *Pańszczyzna. Prawdziwa historia polskiego niewolnictwa*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2021.
- Janicki, Kamil. *Warcholstwo. Prawdziwa historia polskiej szlachty*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2023.
- Leder, Andrzej. *Prześlona rewolucja. Ćwiczenie z logiki historycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2014.
- Leszczyński, Adam. *Ludowa historia Polski. Historia wyzysku i oporu. Mitologia panowania*. Warszawa: Wydawnictwo W.A.B., 2020.
- Leszczyński, Adam. *Obrońcy pańszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2023.
- Myśliwski, Wiesław. „Kres kultury chłopskiej”. W: *W środku jesteśmy baśnią. Mowy i rozmowy*, 22-39. Kraków: Znak, 2022.
- Roszak, Stanisław. „Uwagi o ciągłości kultury sarmackiej w środowisku warszawskim w czasach Augusta III”. W: *Barok – sarmatyzm – Psalmodia. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Zakład Historii Nowożytnej, Toruń, 22-23 września 1993*, red. Kazimierz Maliszewski i Krzysztof Obremski (Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1995), 113-120.
- Ryś, Paweł W. „«Zwrot plebejski»” we współczesnej polskiej humanistyce i debacie publicznej. W: *Historia, interpretacja, reprezentacja*, t. 3, red. Lech Mokrzecki, Mariusz Brodnicki i Jacek Taraszkiewicz, 307-317. Gdańsk: Wydawnictwo Athenae Gedanenses, 2015.
- Sowa, Jan. *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, 2011.
- Tazbir, Janusz. „Szlachecko-chłopska osmoza kulturowa”. W: *Kościół. Społeczeństwo. Kultura. Prace ofiarowane Profesorowi Wiesławowi Müllerowi z okazji pięćdziesięciolecia pracy naukowej i dydaktycznej*, red. Janusz Drob, Hubert Łaskiewicz, Arkadiusz M. Stasiak, Bogumił Szady i Cezary Taracha 253-262. Lublin: Werset, 2004.
- Wasiewicz, Jan. *Pamięć – chłop – bunt. Transdyscyplinarne badania nad chłopskim dziedzictwem. Historia pamięci pierwszego powstania ludowego na ziemiach polskich*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, 2021.
- Wielgosz, Przemysław, red. *Ludowa historia Polski. Jak i po co pisać dzieje tych, którym odmówiono przeszłości. Idee, strategię, praktyki badawcze*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, 2020.
- Wyżga, Mateusz. *Chłopstwo. Historia bez krawata*. Kraków: Znak, 2022.